

Про хибний триумф і трагедію Чорнобильської АЕС – від дострокового пуску четвертого енергоблока до його вибуху – написано та сказано чимало. Як і про остаточно нез'ясований причинно-наслідковий зв'язок усього комплексу факторів, що спричинили некеровану ядерну реакцію в злочасному енергоблоці. Утім, найбільша увага за всі роки після трагедії на ЧАЕС була прикута до людського фактору – від героїчної самопожертви пожежників-рятувальників, які фактично своїми тілами закривали радіаційне жерло, до цинічних, заспокойливих директив можновладців і компартійних керманів того часу. Про останнє і згадаємо.

Микола ЗАКРЕВСЬКИЙ

«ЗАСЕКРЕТИТИ ВІДОМОСТІ ПРО АВАРІЮ...»

Це необхідно хоча б тому, що замовчування масштабів трагедії або дезінформація про неї – залишається злочинним безстроком давнини. Моральним, найперше. Бо з юридичної точки зору деякі винні, як сталося з роками, були виправдані саме через цю дефініцію.

Свого часу мені довелося тримати в руках матеріали про аварію на ЧАЕС з грифом «секретно». Ці документи опинилися в досє представників екологічної асоціації «Зелений світ», які разом з активістами Союзу «Чорнобиль» провели незалежне розслідування обставин аварії на ЧАЕС і через чотири роки після трагедії спромоглися дістатися першоджерел.

Деякі із цих засекречених матеріалів були переписані мною від руки й збереглися в журналістському архіві. Найбільша частина була використана для авторських публікацій. Деякі деталі сьогодні пригломшують.

Так, наприклад, начальник Цивільної оборони Прип'яті М. Волошко настирливо переконував керівництво в необхідності оповістити населення міста про масштаби радіаційної загрози. Проте під час засідання розширеного штабу всі його спроби наштовхувалися на суворозаборонено «не можна!» другого секретаря Київського обкому партії В. Маломужа (після чорнобильської аварії – заступника начальника управління Київського облвиконкому).

ДЕЗАКТИВАЦІЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ, АБО ЯК ПРИХОВУВАЛИСЯ МАСШТАБИ СПРАВЖНЬОЇ РАДІАЦІЙНОЇ ЗАГРОЗИ

І партійне керівництво, і уряд республіки отримали, як з'ясувалося, повідомлення Президії АН УРСР про небезпечнозагрозиливу радіаційну погоду ще 30 квітня 1986 року, тобто через чотири дні після аварії на ЧАЕС. Однак, не розмірковуючи, можновладці відправили тисячі киян і гостей столиці під першотравневий радіаційний невидимий дощ.

Водночас на всесоюзному офіційно-інформаційному барометрі продовжувало «зашкалювати» від дезінформації та брехні, і паралельно з цим штампувалися утасмичені директиви. «...засекретити відомості про аварію та результати лікування, ступінь радіоактивного ураження персоналу, який бере участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС». Таке жорстке розпорядження вийшло з-під пера начальника III Головного управління Мінохорони здоров'я СРСР О. Шульженка в червні 1986 року.

ЯК ЗБУВАЛИ В ТОРГІВЕЛЬНУ МЕРЕЖУ РАДІОАКТИВНЕ М'ЯСО

Утім, посилатися лише на «злочасну руку Москви» було б несправедливо. Бо й на республіканському рівні після Чорнобильської аварії лилися ріки бруталної дезінформації.

Більш того, мали місце випадки посадової безвідповідальності, а інколи – і цинічного посадового злочину. Судить самі.

Із листа головного державного санітарного лікаря УРСР А. М. Касьяненка «Про необхідність посилення радіометричного контролю за харчовими продуктами» (31.05.1986 р.), адресованого Держагропрому республіки, міністерствам торгівлі, хлібопродуктів, Укоопспілки тощо: «... Масло, сичужні сири та інші молочні продукти тривалого зберігання, одержані з молока з підвищеним вмістом радіоактивних речовин, після тримісячного контролю доцільно реалізувати через мережу громадського харчування. Провжиті заходи прошу інформувати Міністерство охорони здоров'я УРСР».

А ось інший лист-прохання того ж А. М. Касьяненка до головного державного санітарного лікаря СРСР П. Н. Бургасова, який має назву «Про вміст радіонуклідів у харчових продуктах...» (від 07.06.1986 р.): «Повідомляємо, що за даними гамма-спектрометричних досліджень основних харчових продуктів на території Київської, Житомирської і Чернігівської областей, зазначено такий радіонуклідний склад: молоко – вміст йоду-131 до 50 відсотків, м'ясо – переважає

вміст цезію-137 до 60 відсотків і цезію-134 до 30...»

Станом на 30.05.86 р. на грюх м'ясокомбінатах Житомирської області зберігалось понад 2,5 тисячі тонн м'яса тварин забою від 06.05.86 р. Забруднення радіоактивними речовинами, переважно понад 90 процентів довго живучими радіонуклідами: цезій-134, цезій-137. Уся партія м'яса за ступенем забруднення вкрай неоднорідна й потребує сортування. Пропну вашої допомоги, – звертається головний держсанлікар УРСР А. М. Касьяненко до свого московського патрона П. Н. Бургасова, – у вирішенні питання про можливі шляхи використання м'яса з підвищеним вмістом радіоактивних речовин».

Із роками, звичайно, важко було встановити, куди й кому було направлено небезпечний продукт. Швидше за все, м'ясо – перероблене й пущене у виробництво – знайшло свого покупця. Але звернемо увагу на такий аспект: це відбувалося не просто з благословення високого чиновника, покликаного охороняти здоров'я мільйонів людей. За його ініціативою і безпосередньою вказівкою розповзлася хвиля радіаційного забруднення, смертельно небезпечного для життя та з непередбачуваними наслідками.

Утім, хіба лише через такого чиновника? І хіба лише тоді, у квітні-травні 86-го?..

УБИВЧІ ДОЗИ ОПРОМІНЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ

Із розсекречених документів виходить, що головний державний санлікар України далеко не самотній у низці посадових злочинів. Ось які регламентуючі дози радіаційного впливу надійшли до Києва за підписом члена

урядової комісії Щепіна в 1986 році. Із тексту московської телеграми: «Урядова комісія затвердила гранично припустимі дози загального опромінення: для дітей віком 14 років включно, вагітних жінок і матерів-годувальниць – до 10 бер (у розрахунку на рік), для решти населення – до 50 (із розрахунку на рік)».

Зафіксуємо ці цифри в пам'яті та вчитасмося в рядки листа завідувача Київського обласного відділу охорони здоров'я А. І. Авраменка міністру охорони здоров'я УРСР А. Ю. Романенку «Про рекомендації у зв'язку з виявленням радіонуклідів у брудному молоці» (09.07.1986). Із наведених Авраменком даних для міністра охорони здоров'я республіки виходить: «Із розрахунку щодо радіонукліда йоду-131, дитина в шестимісячному віці у разі забруднення молока дістане 373 мбер/л, тобто за 10 днів – 3,7 бера; з розрахунку щодо радіонукліда цезію-137, дитина того ж віку дістане навантаження 13,5 мбер/л».

Тривалий час у науковому середовищі точилися дискусії щодо припустимих доз загального опромінення для певних категорій населення. Через кілька років після аварії на ЧАЕС віцепрезидентом АМН СРСР академіком Л. А. Льїним була затверджена 35-берна концепція – таку припустимо граничну максимальну дозу могли отримувати люди за 70 років свого життя.

Згадаймо регламентовані раніше 10 бер на рік для малюків і вагітних жінок. Що це – гра цифрами через незнання чи кон'юнктурна маніпуляція?

Може, звичайно, помилитися і лікар, який рятує життя людини, якщо діагноз неточний або його важко, через певні обставини, правильно визначити. Можна вибачити помилку керівника, який ухвалює відповідальне рішення в екстремальній ситуації з багатьма невідомими. Але як визначити ступінь провини в наведених вище випадках – «доцільно реалізувати...», «...прошу вашої допомоги... про шляхи використання м'яса з підвищеним вмістом радіоактивних речовин?»

І що це – професійна короткозорість, адміністративна олігофренія чи все-таки посадовий злочин?

... Кажуть, що той, хто забуває уроки минулого, може знову пережити його. Сказано, що правда, з приводу інших, непов'язаних із Чорнобилем подій. Проте для найбільшої техногенної катастрофи сторіччя це звучить актуально. Так, забути нам її не дано. Однак і знати правду тридцятирічної давнини – ми зобов'язані. Щоб знову не зазнати аналогічної трагедії в майбутньому...